

Hacı Mustafa Sabri Efendi (Baysan) (1887-1960)

Milletvekilliği, kadılık, din adamlığı ve cezaevi müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştu. 1887'de Denizli'nin Çal Kazası'na bağlı Mahmutgazi Köyü'nde doğdu. Kirişzâde Molla Hüseyin Efendi'nin oğludur. Annesi Sultan Hanım'dır. İlköğretimini babasından aldığı eğitimle Çal'da tamamladı. Daha sonra İstanbul'da Fatih Medresesi'nde tahsile başladı. İstanbul'da bulunduğu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye oldu. Sınavla Medresetü'l-Kuzât (Kadı Okulu)'a girdi ve buradan 31 Temmuz 1912'de mezun oldu. 8 Mayıs 1913'te Medine'nin Tetebbuilbahir Kazası Naipliği'ne atanarak, adliye hizmetine girdi. Bu görevde yaklaşık iki yıl çalıştıktan sonra 24 Kasım 1914'te Mekke Kadılığı 2. Danışmanlığı'na nakledildi. Bu görevde iken terfi alarak 10 Temmuz 1915'te Siverek Kadılığı'na atandı. Mustafa Sabri Efendi'nin, Siverek Kadılığı sırasında yetim mallarını yediği ve kadılık görevini suiistimal ettiği gerekçeleriyle Siverek ahalisinden Bekir ve Hacı Nebizâde Mehmet beyler Adliye Nezareti'ne başvurdular. Bunun üzerine Adliye ve Dâhiliye nezaretleri tarafından 24 Mart 1919'da yapılan tahkikat neticesinde söz konusu şikâyetlerin gerçeği yansıtmadığı tespit edildi. Böylece Mustafa Sabri Efendi kendisine yöneltilen suçlamalardan beraat etti.

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra başlayan işgaller üzerine Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçti ve vatanın her vilâyet ve kazasında birer Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması için emirler verdi. Bunun üzerine Siirt'te de Müftü Halil Hulki (Aydın), Ömer (Atalay), Siirt Belediye Başkanı Hamit ve Siirt'in ileri gelenlerinden Hamza Hilmi, Bekir Sıtkı ve Abdülkerim beyler tarafından Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Cemiyet, işgallerin haksızlığını duyurmak için çalıştı ve bu bağlamda İtilaf Devletleri temsilcilerine, Osmanlı Padişahı Vahdettin'e, Hâdisat ve Tasviri Efkâr gazetelerine, Sadrazamlığa, Hariciye Nezaretine, Redd-i İlhak Cemiyeti ile Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı'na telgraflar çekti.

Cemiyet aynı zamanda Siirt'te de şube açan Kürt Teali Cemiyeti ile mücadele etti. Mustafa Sabri Efendi bu dönemde Millî Mücadele'ye destek vermeye başladı. 6 Ekim 1919'da İstanbul Hükümetince görevinden alındı. Aynı yıl Siirt Kadılığı'nda bulunan kayın pederi Şükrü Bey'in yanına geldi. Siirt, bu dönemde toprak ağalığı düzeninin ve aşiret ilişkilerinin egemen olduğu, maddi imkânsızlıkların yaşandığı tipik bir kasaba görünümündeydi. Osmanlı Mebusan Meclisi'nin son dönemi için yapılan seçimde Siirt Milletvekili seçilen Halil Hulki Bey maddi imkânsızlıklar ve ulaşım araçlarının bulunmamasından dolayı İstanbul'a gidemedi. Bitlis ve Van milletvekilleri de aynı durumdaydı. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesi ve meclisin feshedilmesi üzerine söz konusu yerlerin milletvekilleri Diyarbakır'da toplandılar. Toplanan milletvekillerinin masrafları II. Fırka Kumandanlığı tarafından karşılandıktan sonra Ankara'da açılması kararlaştırılan yeni meclise katılmak üzere Diyarbakır'dan ayrıldılar. İstanbul'un işgal edilmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Ankara'da yeni bir meclisin açılması kararlaştırıldı. Yapılacak seçimlerde sancakların esas alınacağı ve her sancaktan beş üyenin seçileceği belirtildi. Ankara'da açılması kararlaştırılan BMM'nin Birinci Dönemi

için 4 Mayıs 1920'de yapılan seçimlerde 40 ikinci seçmenin oyunu aldı ve Siirt Milletvekili seçildi. Siirt Seçim Kurulu 8 Mayıs 1920'de Mustafa Sabri Efendi'nin seçim mazbatasını onayladı. 12 Temmuz 1920'de Siirt Milletvekili olarak Ankara'da meclis çalışmalarına katıldı. Mazbatasını 23 Ağustos 1920'de onaylandı.

Mustafa Sabri Efendi, TBMM'de bulunduğu süre zarfında; Adliye, İktisat ve Kavanin-i Maliye encümenlikleri ve 3. ile 4. Şubenin üyelikleri gibi görevlerde bulundu. TBMM Sicil Numarası 375 olan Mustafa Sabri Efendi, meclisteki gruplardan hiçbirine üye değildi. Bağımsız milletvekili olarak çalışmalarını yürüttü. Adana Milletvekili Damar Arıkoğlu'nun hatıralarında Mustafa Sabri Bey'in İkinci Grupta yer aldığı ifade edilmektedir. Tarımın teşviki, ulaşım imkânlarının artırılması ve halkın geçiminin iyileştirilmesi konusunda verdiği öneriler ve zafere inancını belirten konuşmalarıyla dikkat çekti. Birinci Dönem Siirt Milletvekilleri arasında mecliste en çok söz alan ve aktif olan kişi oldu. TBMM Birinci Dönem (1920-1923) milletvekilliği sona erince tekrar aday olmadı. Mustafa Sabri Efendi, Sultani, İdadi ve Dârulmuallimin mekteplerinde Arapça ve Din dersleri vermek isteği ile Maarif Vekâleti'ne başvurdu. Ancak söz konusu mekteplerde çalışma konusunda olumlu cevap alamadı. Hükûmete yeniden hizmet talebinde bulunması üzerine 28 Ağustos 1925'te Uşak'ın Eşme Kazası Hâkimliği'ne atandı. 5 Aralık 1927'de kendi isteği ile Aydın'ın Bozdoğan Kazası Hâkimliği'ne atandı. 8 Nisan 1929'da istifa etmek suretiyle bu görevden ayrıldı. Ardından 1 Haziran 1930-17 Mart 1938 tarihleri arasında Denizli Belediyesi'nin avukatlığını yaptı.

26 Kasım 1935'te Denizli İl Emniyet Müdürlüğü'nün verdiği rapordan, Mustafa Sabri Efendi'nin Denizli'de hususi avukatlık ve belediye avukatlığı ile geçindiği, Çal'ın Mahmutgazi Köyü'nde 60 dönüm kadar tarlasının ve Denizli merkezinde bir evinin bulunduğu anlaşılmaktadır. 20 Mart 1938'de tekrar devlet memurluğuna geçerek Bilecik Cezaevi Müdürlüğü'ne tayin edildi. 3 Ekim 1939'da Kütahya Cezaevi Müdürü oldu. 23 Aralık 1940'ta Amasya Cezaevi Müdürü olarak görevlendirildi. Mustafa Sabri Efendi, 27 Eylül 1945'te CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda; *"TBMM Kurulacağı günde imanı zayıf olanlardan ve ne lehte ve ne de aleyhte bulunanlardan olmayıp kara günlerde ölmeyi dirilmek kadar bahtiyarlık sayanlardan ve ilk safta yer alarak Siirt'ten milletvekili intihap ettirilmeliğim için çalışanlardım. Millî davamızın sonuna ve sulh imzalandığı bu güne kadar TBMM'de buldum"* dedi. Mustafa Sabri Efendi, Amasya'da görev yaptığı sırada hastalandı ve 21 Eylül 1948'de Denizli'ye gitti. Bundan sonra Denizli'de yaşamaya başladı. TBMM Birinci Dönem (1920- 1923) milletvekillerine yardım yapılmasını öngören, 1941, 1943 ve 1948 yıllarında çıkarılan kanunlar kapsamında kendisine devletten maddi destek sağlandı. 3 Ocak 1949'da emekliye ayrıldı ve Denizli'de serbest avukatlık yapmaya başladı. 10 Şubat 1960'ta Denizli'de öldü. Denizli İlbadi Mezarlığı'nda toprağa verildi. Evli olup altı çocuk babası idi. Arapça, Fransızca, İngilizce bilirdi.

Abdulaziz KARDAŞ

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.11.1. 36.33.10.

BCA, 490.01.523.2100.1.

BCA, 180.09.189.923.17.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH. İ.UM, 11/9, Tarih: H. 10.06.1337.

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi: 110.9.1.11.20.0.13.

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi: 110.9.1.11.22.0.195.

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi: 110.9.1.11.22.0.158.

TBMM Arşivi, Mustafa Sabri Bey'in Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, Mustafa Sabri Beyin Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Sicil No:375.

TBMM ZC, D. 1, C 5, İ: 81 (11.10.1336).

TBMM ZC, D. 1, C 9,İ:2, (2.3.1337).

TBMM ZC, D. 1, C 14, İ:108 (10.11.1337).

TBMM ZC, D. 1, C 14, İ:114 (21.11.1337).

TBMM ZC, D. 1, C 18, İ:1, (1.3.1338).

TBMM ZC, D. 1, C 20, İ:60 (22.6.1338).

TBMM ZC, D. 1, C 28, İ:1 (1.3.1339).

TBMM ZC, D. 1, C 28, İ:7, (8.3.1339).

TBMM Albüm Dönem 1, TBMM'nin 25'inci Yıl Dönümünü Anış, TBMM Basımevi, Ankara 1945.

TBMM Albümü 1920-1973, Hazırlayan Kâzım Öztürk, Önder Matbaa Ankara 1973.

TBMM Albümü 1920-2010, C1 (1920-1950), Editörler. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.

TBMM Bir Tarihçe İle Meclis Aza-yı Kiramının Tasvirlerini Muhtevi Albüm, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, Yeni Gün Matbaası, Ankara (1922).

TBMM Birinci Dönem Meclis Albümü 1920-1923, TBMM Basımevi, Ankara 2022.

İlk Meclis Anketi, Birinci Dönem TBMM Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri, Yayına Hazırlayan: Cihangir Gündoğdu, TBMM Yayınları, Ankara, 2004.

"Büyük Millet Meclisi", **Anadolu'da Yenigün,** 3 Nisan 1921.

ARIKOĞLU, Damar, **Hatıralarım,** İstanbul 1961.

ARITÜRK, Ahmed- ARITÜRK, Muhammed Fatih, **Siirt İle İlgili Anekdötler 2,** Siirt 2013.

ATALAY, Ömer, **Siirt Tarihi,** Çeltut Matbaası, İstanbul 1946.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923),** III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

DEMİREL, Ahmet, **İlk Meclis'in Vekilleri, Millî Mücadele Döneminde Seçimler,** İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

GAZİ Mustafa Kemal, **Nutuk**, Türk Tayyare Cemiyeti Yayını, Ankara 1927.

GÜNEŞ, İhsan, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

İlk Meclis Anketi, Birinci Dönem TBMM Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri, Yayına Hazırlayan: Cihangir Gündoğdu, TBMM Yayınları, Ankara, 2004.

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

KARABEKİR, Kâzım, İstiklâl Harbimiz, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988.

KILIÇÇIOĞLU, Cumhuriyet, **Her Yönüyle Siirt**, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1993.

SARIKOYUNCU, Ali, **Millî Mücadelede Din Adamları I**, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 2002.

YILMAZ, Nergiz, **Birinci TBMM'de Siirt Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri**, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman 2019.

31/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/haci-mustafa-sabri-efendi-baysan-1887-1960/?pdf=7421> adresinden erişilmiştir